

Emlék

Amikor kivezettek bennünket a börtönfolyosóra, egymásra néztünk.

Az örök szokatlanul mogorvák voltak, mintha őket is bántotta volna valami. Az őszi délelőtt nyirkos lehellete beáradt a vasrácsos félablakon és bebújt a páncél-szerű darócuha alá, egészen a bőrig. Akaratlanul is remegtünk.

Senki sem szólt. Itt a zárt falak mögött biztonságban éreztük magunkat. Kint-ről hihetetlen, riasztó hírek szivárogtak be.

— Ti elítéltek vagytok — mondták az örök —, a kintieknek semmi közük hozzátok.

Mi hittük ezt. Ijedten, görcsösen kapaszkodtunk a biztatásba. Most mégis mintha valami láthatatlan, óriás polip nyálkás, hideg karja nyúlt volna be értünk a magasan fekvő börtönablakokon. Ki akar emelni bennünket a piszkosszínű ég alá, amelynek nap-nap után csak egy darabkáját láttuk. Odakünn pedig nincs semmi. Se kezdet, se vég, se élet, se halál, csak végtelen, szürke köd, amelyben jajszó nélkül merül el az ember mint egy tehetetlen, hideg rongydarab...

Amikor a szuronyos csendörök gyűrűje között egymáshoz láncolva elindultunk a szitáló esőben, már világosan éreztük, hogy az alakatlan, embertelen iszonyat felé megyünk. Agyunk azonban emberi formákhoz szokott, és ügyetlenül botor-kált messze a sejtések borzalma mögött. A lehetőségeket találgatva nem jutottunk messzebb a perújítás gondolatától, amely mögött a bitófa sötélt.

Ősz volt. Szerettünk volna élni és ezért ez még félelmetesebb volt...

A teremben haláios csend van. Néma emberek sora ül törökülésben a fal felé fordulva. Csak néha-néha roppan egy elzsibbadt csukló, vagy a szalma neszez a földön a mozdulat nyomán. A sarokban valaki fekszik és időnként elnyújtva hö-rög.

Künn mintha még mindig esne az eső. Nem tudom. Nem látom, csak a falat.

Az ajtónál szuronyos csendőr áll, meredten mint a szobor. Ha elunja az áll-dogálást, végigsétál a sorok mögött. Mellettem valaki ül. Nem látom az arcát, csak érzem, hogy meggörnyed, mintha valami a vállára nehezedett volna. Pedig nem is sujtott le a puskatus...

Nézem a kezem. Vörös, nagy, kövér. Ha felemelem, reszket. Az ujjamat nem bírom hajlítani. Fáj. Ha nem mozdulok — furcsa —, mintha nem is az én kezem lenne.

Holnap ilyen lesz a lábam is. Megígérték.

És azután? Azután — semmi. Mindegy...

Sokkal gyötrőbb a tudat, hogy nem vagyok senki. Hogy egyszerűen nem léte-zem. Nincs jogom se szólni, se kérdezni, se könyörögni. Nem tudok gyűlölni, acsa-rogni, bosszúról álmodni. Még az is valószínűtlen, hogy voltam valamikor.

Odakünn még mindig esik az eső. Hallom, hogy ver, suhog...

A nyáron odahaza fügebokrot ültettem az udvaron. (Mindig vágytam a dél-szaki növények után. Szeretem őket, mert ők is szeretik a Napot, a meleget, akár-csak én.) Be kellene már takarni, hogy el ne pusztuljon. Nemsokára jönnek a fa-gyok...

Az apám sírt, amikor először meglátogatott a börtönben. Azelőtt sohasem láttam sírni.

Miért sírt?

Én nem tudok sírni.

— Felállni, egy-kettő!

Zizeg a szalma, a terem mintha megelevenedett volna.

— Csuklógyakorlat! Térdet mélyen hajlítani! Föl! Le! Föl! Le!

Ügyelni kell a rabok egészségére.

Valaki felbukott. Az orráról leesett a szemüveg. Fekszik a földön és vaksin turkál a szalmában a szemüveg után. A csendőr közelebb jön.

— Állj fell!

— Nem bírok, őrmester úr. Fájt a lábam.
 Tompa puffanás hallatszik. Mintha búzászsákra ütött volna valaki. Odapil-
 iantok: Laci! Ő fekszik a földön. Összecsavarodott mint a gombolyag. Lábán nincs
 cipő. Nem bírja felhúzni. Lassan föláll...
 — Csuklózni tovább! Föl, le. Föl, le. Egy, kettő. Egy, kettő...
 — Futólépésben, egyenként, végére!
 Lám, ki hinné, hogy ezek még szaladni is tudnak. Szaladok. Mindegy. Az
 ajtó mellett valaki ülve maradt. A csendőr megáll előtte:
 — No, mi az, Dóci? Nem bírsz egyedül?
 Hangja meleg, szinte baráti. Furcsa, hogy ezek ilyenre is képesek. Az ülő em-
 ber hallgat. A csendőr odainti Lacit és egy ismeretlent.
 — Segítesetek neki!
 Laci szemében látom megvillanni az iszonyatot. Önmagát is alig bírja. Elönt
 a düh: Ki ez az ismeretlen? Miért?
 Az ember lehajtja lábáról a takarót. A takaró alatt véres, gennyes hústömeg.
 A teremben undorító szag kezd terjedni. Valaki hátbavágott. Mintha kalapáccsal
 ütött volna. Előrebuktam:
 — Ne bámészkodj!
 A nyílt végé ajtajánál csendőr áll. Nem szabad egyedül maradni.
 Számban valami furcsa sós ízt érzek. Kiköpöm. Vér...
 Künn már beesteledett. Az eső még mindig esik. Számolok. Egy, kettő, há-
 rom, négy... száz... kétszáz... háromszáz... ezer. Most visszafelé...
 Anyám az idén megint ültetett krizantémokat. Hatalmas, fehér japán krizan-
 témokat. Olyanok, mint egy-egy hatalmas hólabda. Nemsokára halottak napja lesz.
 Jó áruk van ilyenkor. Kevés pénzt árul majd belőlük.
 — Ágyakat megcsinálni!
 Zizeg a szalma a sürgő emberek keze alatt. A kezem még mindig vörös és az
 éles szalmaszálak apró fehér pontokat hagynak rajta.
 — Egyenként, futólépésben, végére!
 Egyetlen alkalom szót váltott valakivel. A környezet stílusában. Féluton
 Laci jön velem szembe. A csendőr messze van, a szobában még mindig zizeg a szal-
 ma. Lehet beszélni.
 — Ki volt az, akit délután vittetek?
 — Singer Dóci. Forróvízbe mártották a lábát, mert nem akart vallani.
 A mennyezeten függő villanyégő világít és Laci szemüvegén megcsillan a
 fény. Vagy talán csak úgy tűnik? Mindegy. Futunk tovább...
 A villany egész éjjel ég. A fejünket nem szabad letakarnunk. A csendőr fel s
 alá sétál a teremben.
 A krizantémok most áznak az esőben. Reggelre még tisztábbak, még fehé-
 rebbek lesznek.
 Dóci megmozdult az ajtó mellett. Takarója alatt talán zsiros, kövér cseppek-
 ben csurog a vér. Nagyon szégyellem magam. Mellemben valami szúr, sajog, mint-
 ha előlről ütöttek volna meg.
 A lámpa ég a fejem felett mint egy kimeredt nagy, sárga szem.
 Érdekes, a krizantémok mintha közelebb jöttek volna. Megnőttek. Milyen hi-
 hetetlenül nagyok! Szinte alig látom közöttük a csendőrt. Milyen kicsi most. Milyen
 nyomorult.
 Az eső most már az ablakon is kopog. Holnap is esni fog. Holnapután is. Nem
 baj. Szégyellem magam. Jobb így. Valami megváltozott.

Szubotica, 1941 őszén.